

(əvvəli ötən sayımızda)

- Allahverdi müəllim, sualım qeyri-professional görünməsin: bu işlər ki var, ortaya qoymusuz hələ XX əsrin son on illiklərindən, "Azərbaycan müəllimi", "Azərbaycan məktəbi" pedaqoji mətbuatda çap olunub, təhsildə öz izini tapmışmı?

- Heç də düşündüyün kimi deyil, düşünürük ki, pedaqogika nəzəriyyəsilə məşğul olanlar ortaya belə məsələləri atırlar, təhsil nazirliyinin müvafiq funksionerləri operativ reaksiya verməlidir, maraqlanmalıdır, müəllifi söhbətə çağırmalıdır, işgüzar müzakirə olunmalıdır. Mən iki nazirin fəaliyyəti dövründən belə xeyirxah addımı gözləmişəm, təxminən 20 ilə yaxın. Hətta "Pedaqogika və evriologiya" kitabımı (240 səhifədir) Təhsil nazirinin hörmətli vəzifəli nümayəndəsinə onun qəbulunda ikən təqdim etdim, dedim ki, vərəqləyin, xüsusilə, ali təhsil ocaqlarının filologiya ixtisası verən tələbələr üçün "xüsusi kurs" kimi maraqlı olardı, istərdim cənab nazirə verərdiz kitabla tanışlıq üçün. Heç bir reaksiya olmadı...

Əzizim, söhbət məndən, mənim araşdırmamdan getmir, məni düzgün başa düşün, təhsilin özü çoxçalarlı, çoxgedişli, nəzəriyyə ilə təcrübəni özündə birləşdirən mürəkkəb elmdir, gənc nəslin mənəvi və sosial taleyinin formalaşması mexanizmidir. Bu dinamik mexanizmi pedaqoq-alimlər idarə etməlidir, onların potensial gücü birləşdirilməlidir. Elə məqamdır, təhsil funksionerləri sanki pedaqoqlardan çəkinirlər, yan gedirlər. Qərbin təhsil sistemindən dördəlli tutmuşlar. Yaxşısını qəbul elə! Bilirsiniz, Qərbdə, ümumiyyətlə, xristian ideologiyasında uşağın yığcam, kövrək, məhdud beynini biliklərlə, ağır informasiyalarla yükləmək əsas, ümdə prinsipdir. Onların təhsil sisteminə, əxlaq, mənəviyyat tərbiyəsi önəmli deyil. Biz şərqililər üçün milli adət və ənənələr zəminində tərbiyə vacibdir, axı Şərqin hələ IX əsrdə "Nizamiyyə məktəbləri" fəaliyyət göstərmişdir, təhsil müəssisələrinin tədris proqramı və dərslərləri olmuşdur...

Gizlətməyə, nə olar cüzi ekskursiya edəndə?

XI əsrdə dahi azərbaycanlı filosof Əbülhəsən Bəhmənyarın "Təhsil" kitabı orta əsr məktəbinin canlı ensiklopediyasıdır, bu əsərdə irəli sürülən ideyalar uşaqlara müəyyən dərəcədə öyrədilirdi: şeylərin təbiəti, cismin varlıq üsulu, keyfiyyət kateqoriyaları, hərəkət, sükunət anlayışları və sairələr indi şagirdlərdən uzaqda dayanmışdır, "həyat biliyi" isə özünü doğrultmur.

Bəhmənyardan bir əsr qabaq (X) Bəsrə şəhərindən olan alimlər "Təmizlik qaydaları" adlı ensiklopedik bir əsər yaratmışlar. Orada təhsilə neçə yaşından başlamalı və nə üçün məhz göstərilən yaşda? Təlim proqramlarının mahiyyəti, daşdığı funksiya, təlimin sonrakı mərhələləri, habelə tədrisin yeni növü haqqında məlumat verilir. Bu faktlar təsdiqləyir ki, təhsil əsl humanist, dövlətə sadıq, dəyanətli, alturist, invariant nəsil yetişdirməyə borcludur. Bizim çağdaş tədris proqramları pedaqoji dəyərlərin çıxardığı nəticələrdən uzaqlaşmaqla uşaqlarda ömrü boyu sürən zehni narahatlıq sindromu yaradır, gənc nəsildə efemerlik, laqeydlilik, amansızlıq psixologiyası yaranır. Bu, çox qorxuludur. Elmdən heç kəs qaçmır, eləcə də savaddan, bilikdən. Test imtahanlarından 600-700 bal toplayan məzunlarla fəxr edirik - dəyər və onlar reklam olunur: "Belə oxudum, dərslərimdən əlavə öz üzərimdə çalışdım, müəllimlərin üzərimdə zəhməti böyükdür" və sair şirin sözlər. Amma bir telejurnalist həmin yeniyetmə - gənclərdən soruşmur ki, hansı hissləri yaşadı, gələcəkdə hansı xeyirxah işlər görməyi planlaşdıracaqsan? Haçansa müəllimlərini yoluxacaqsanmı? Monofobiya - tənhalıqdan qorxursanmı? Susurlar!

Hisslər tərbiyəsi unudulmaqdadır! Əxlaq, mənəviyyat, universitet qurtarmaq, alim olmaq, şair, yazıçı olmaqla ölçülmür - uşaqlara altı-yeddi yaşından bu hissləri aşılamaq lazımdır. Məşhur filosof M.Monteninin fikridir ki, sadə adamların əxlaqı universitet kürsüsündə əyləşənlərin əxlaqından qat-qat sadə və təmizdir.

- Fikrinizi qırdığım üçün üzr istəyirəm, hiss etdim ki, çağdaş təhsilin strukturunda müəyyən çatışmazlıqlar yox deyil, eləmi?

- Razılaşıram: proqramlar, dərsləklər qənaətbəxş deyil, bunu eks təhsil naziri Mikayıl Cəbbarov da dəfələrlə vurğulamışdır. Çıxış yolunu bir qrup təhsil funksionerləri yoluna qoya bilməz, o halda ki pedaqoqlardan "soymuşlar". Nə qədər ki, Qərbin təhsil modelindən dördəlli yapışıb - bala-larımız "başidolu", informasiyalı, ifrat intel-

lekt azarkeşi olacaqlar - mənəviyyat tərbiyəli, bədii zövqlü, səlis, lakonik nitqli şagirdlər yetişməyəcək - deyim? Vəziyyət o hala gəlir, ibtidai sinif dərsləklərindən M.Sabirin, A.Səhhətin, A.Şaiqin, Rəşid bəy Əfəndiyevin və b. şedevr uşaq şeirləri çıxarılır, yaxud ümidə həvalə olunur - böyük vəzifə daşısalar da, böyük elmi titula yiyələnsələr də, bir ziyalı olsalar da dildən

yoxsul, zövqdən naqis, bədii mühakimədən uzaq olacaqlar. Təsəvvürə gətirməkdə ehtiyatlıyıram ki, 70-90 il arasındakı nəsil Sabirin "Uşaq və buz", Səhhətin "Yay səhəri", Şaiqin "Keçi", Rəşid bəyin "Ay havada uçan durna" şeirlərlə tərbiyələnməmişlər, bədii zövqə yiyələnməmişlər?

- Allahverdi müəllim, xatırlayıram ki, tələbə auditoriyasında proqramın tələblərini çatdırmaqla yanaşı, əlavə məlumatlar da verirdiz və mütləq Sizə sual verməyimizi aşılayırdız. On-on beş ilin arasında indiki tələbələr sizə necə görünür, Siz Azərbaycan Universitetində dərslər aparırdız. Mənə bir jurnalist kimi maraqlıdır.

- Müqayisə həqiqətin meyarıdır, unutmayın ki, hər on ili götürəndə həm sosial, həm də təhsil mühiti təzələnilir. Sizin vaxtınızda iki şey önəmliydi: intizam və məsu-

liyyət! Bilirsiniz, tələbə bir dəfə hazırlıqsız gələr, dünya dağılmaz. Sabah əvəzini çıxar. Lakin o tələbədə, xüsusilə, intizamsızlıq, məsuliyyətsizlik mövcuddursa bu, başlanmaz xarakterdir. O tələbə müstəqil fəaliyyət göstərsə də...ümid azdır. Bugünkü tələbədə sizlərin intizamı çatışmır, bəzən dərsə, müəllimə laqeyd yanaşırlar. Bu məsələdə tədris modelin (xarici təhsili nəzərdə tuturam) yardımını (!) az deyil. Birinci kursdakı kəsirlərini (!) son kursa qədər daşıyır, adını da qoymuşlar "kredit" üsulu. Budur, milli təhsil məsuliyyətindən uzaqlaşma! Əvvəllər - Sovet təhsili dünyada ən mükəmməl təhsil sistemi sayılırdı - sivil təhsil strukturlarını özündə ümumiləşdirmişdi - tələbəyə üç dəfə şans verilirdi. O da məsuliyyət duyurdu, itirdiyi ayların məsuliyyətini yaşayırdı. Zəhmətkeş valideynləri gözünün qabağına gəlirdi. Tələbə məsuliyyətini: oxumağı, dərsə davam etməyi, məşğələlərlə müəllimə cavab verməyi.

Pul ödənişilə əvəzlənməyi heç cürə qəbul etmərəm! On yeddi, iyirmi yaşları arasında qazanılan vərdisləri pismə, yaxşımı xarakterdə möhkəmlənir, təzələmək zor işə çevrilir.

- Sizin son iş yeriniz Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma və Yenidən hazırlanma institutu idi, eləmi? Orada pedaqoji və elmi fəaliyyətiniz hansı vəziyyətdə idi?

- (gülür müəllimim). Yadıma böyük aktyorlarımız Əliəğa Ağayevlə Bəşir Səfəroğlunun "plaş məsələsi" düşdü: - Plaş yandı! Plaş yoxdur! - Tarixi missiyanı 70 ildən artıq şərəflə yerinə yetirən dediyiniz, o təkmilləşdirmə funksiyasını ödəyən (Bakıda çalışan 40 mindən artıq müəllimi nəzərdə tuturam) institutu əslində ləğv olundu. Əvəzində başqa bir görüntü yaradan təhsil işçilərinin peşə ixtisasını inkişaf etdirən

institut yarandı. Peşəkar pedaqoqlar və müəllimlər üçün parodoksal səslənir... Bunun, bu ideyanın bazasında Amerikalı təhsil funksionerlərinin layihəsi dayanmışdır. Onlar həmin institutun divarları üstündə təmir apardılar və öz bəsit layihələrini reallaşdırdılar. Bir institutu təmir etməyə hökumət, yaxud nazirliyin pulu yox idi? Bax, beləcə bəzi naşı funksionerlərin ucbatından keçmişimizdən - mövcudluğumuzdan ayrılıq.

Məlumatınız olsun ki, 2016-cı ilin fevralın 16-da Təhsil Nazirliyinin nümayəndəsi instituta varid oldu, ilk növbədə təhsil sisteminə püxtələşmiş, proqramlar, dərsləklər yazmış üç pedaqoq-alimi təqaüd etikətilə son dərəcə urvatsız yola saldılar, o cümlədən məni!

- İnanmaq istəməzdim, Allahverdi müəllim. Bəs sizə - məhsuldar alim, pedaqoq, pedaqoji mətbuatda, nəşriyyat sisteminə uzun illər məsul vəzifə daşımış jurnalist kimi də heç nəyə yaramadız? İş necə, təklif edilmədi?

- Dilim gəlmir tələbəmin qarşısında "yox" kəlməsini işlədim. Axı, mən 30 il tələbə auditoriyasında elmdən, təhsildən, haqq-ədalətdən danışmışam və bu dəyərləri aşılamışam. Subyektiv yanaşma ucbatından heç nəyə yaramadıq! "Sual" işarəsiz! Nazirliyin məsul nümayəndəsinə, qeyri-ixtisasçıya, qeyri-peşəkara bildirdim ki, əvvələn, nazirlik ölkə Prezidenti, cənab İlham Əliyev ali təhsil müəssisələrində çalışan sağlam, məhsuldar alimlərin fəaliyyətinə xitam verməməyi tövsiyə etmişdir, budur, 2016-cı ilin iki ayında 2 monoqrafiyam nəşr olunmuşdur, əyani göstərdim. Digər tərəfdən, Emin müəllim (nazirliyin nümayəndəsi), mən vaxtilə "Azərbaycan məktəbi" jurnalında, "Azərbaycan müəllimi" qəzetində, nəhayət "Maarif" tədris nəşriyyatında çalışmışam. İnstitutun da nəşriyyat şöbəsi vardır... Çi fayda!

- Bəs, Sizi dəvət edirmi nazirlik hansısa işə? Sizin kimi alimi, qələm sahibini, müəllim-pedaqoqu işsiz qoymağı təsəvvür etmək mənim üçün ağırdır, ona görə yox ki, mənə dərs demisiniz, universitetdə böyük nüfuza malik idiz. Səhv

etmirəmsə, Allahverdi müəllim, 4 "Pedaqogika" dərsliyinin müəllifisiz (müş-tərək), S.Vurğun, Mir Cəlal (2 cildlik), İ.Şıxlı, Musa Yaqub, O.Rza, A.Cəmil kimi ədəbi şəxsiyyətlərin yaradıcılığı haqqında samballı elmi monoqrafiyalar çap etdirmisiz.

- Son işlərimdən biri olan "Mir Cəlalın poetikası" kitabımın 2 cildi ilə birlikdə həcmi 950 səhifədir. Acizənə çıxmasın, müq-tədir, böyük insan Mir Cəlalı tədqiq edən Allahverdi Eminov cüzi təqaüdə möhtacdır! Filosof Dekartın kəlamını xatırlamalı oldum: "Xoşbəxt yaşamaq üçün insan ədalətli, ağıllı və sağlam olmalıdır". Məndə bu üç keyfiyyət olduğu halda...

- Siz ki, nikbin xasiyyətlisiniz, bu hissi həmişə tələbələrinizə təlqin etmisiz. Olmaya ruhdan düşmüşsüz? İnanmıram. Amma kim necə qəbul edir - öz işidir. Ömrünü pedaqoji işə, elmə sərf edən, oxucu ictimaiyyətin publisist, jurnalist, istedadlı qələm sahibi kimi tanıdığı fəlsəfə doktoru, dosent, "Tərbiyənin əxlaqi və sosial problemləri", "Kəşf haqqında novella", "Şərq ailəsinin sirləri", "Ailə paradoksları", III cildinizə daxil olan "Roman sənəti" monoqrafiyanız haqqında mətbuatda müsbət resenziyalarla tanışam.

Allahverdi müəllim gülümsünür, onu anlayıram, yeni sual verməyə tələsmirəm. Sevinirəm ki, o, pessimist olmamışdır bu günə qədər. Və təkrarlayıram: Bu günə qədər? Qərarlaşmaq istəyirəm ki, müdriklərin dediyi kimi: pessimizm əsasən ona görə yaranır ki, biz başqalarının yerində özümüzü təsəvvür edərkən, məruz qala biləcəyimiz hissləri onlara aid edirik.

O, necə əhvalla gəlmişdi, o ovqatla görüşüb getdi. Otağımın aurası onun qoyub getdiyi xoş, kövrək, "ürəyini boşaltmağa" yer axtaran və tapan bir görkəmli pedaqoqun, ədəbiyyatşünasın, publisistin, jurnalistin, qələmindən "kimsəsizlər", ədəbi vəkilləri olmayanlar haqqında kitablar, məqalələr yazan bir xeyirxah insanın təəssüratı ilə üzbəüz qaldım.

Mənə ən çox təsir edən o idi ki, 50 il təhsildə öz sözünü deyən, öz imzasının yerini bilən, "təqaüdə yola salmaq" sindromunu imzalarında möhürləyənlərin laqeydliyində bir şəxsin unudulmaq qorxusu! Mən bir vaxt - xatırlayıram: Allahverdi müəllimin həzrət Əlidən eşitdiyi kəlamla söhbətimi yekunlaşdırıram: "Necə istedadlı ədib, alim, kamil ağıl sahibi kasıbçılıq və ehtiyac içindədir".

Söhbətləşdi:
Ceyhun Rüstəmov